

תשובות קצרות

כפר דרום ת"ו - שבי דרום

1. קדושת שביעית בקליפות בננות / הרב יהודה הלוי עמיחי

שאלה | האם במציאות קליפות בננות ראויות לבעלי חיים? יש בזה נפק"מ לקדושת שביעית, לסוברים שגם מאכל הראוי לבעלי חיים - אף שאינו עומד לכך - קדוש. רב אחד כתב לי בזו לשון: 'קליפות בננה אין צריך לשמרם בקדושת שביעית, משום דאין מאכל בהמה [נ"ל, עפ"י עדות] דהנה שלחתי מכתב לגן החיות התנכ"י, והשיבני זואולוג הגן בזו הלשון: קליפות הבננה אצלינו נזרקות על ידי כל הבעלי חיים, אך מיותר לציין שבגן החיות מתקיימים תנאים של שפע עבור בעלי חיים, ולכן מוצר כמו קליפות בננה הוא מוצר עודף'. אומנם לענ"ד קשה להוכיח מדברי הזואולוג הללו, ובפרט שלדבריו זהו מאכל עודף בגן, והוא לא כתב שאינו ראוי להם. זאת ועוד, לפי מה שידוע, במזרח הודו וסביבותיה מקובל לאכול קליפות בננות בטיגון וכדומה גם **בקרוב בני אדם**, ונעשה ניסיון בשנים האחרונות להכניס אותן גם לתזונת המערב לטבעונים או לדיאטות וכו'. לאור הנ"ל נשאלת השאלה אם יש לקליפות הבננה קדושת שביעית כדין הראוי לבעלי חיים, גם אם נימא שרוב בעלי החיים אינם אוכלים זאת.

תשובה | כידוע הגרש"ז אויערבאך זצ"ל כתב מפורש שצריך שיהא 'עומד' למאכל בהמה, אבל 'ראוי' בלבד איננו מגדיר כאוכל, והביא לכך כמה ראיות. ואומנם ב'מעדני ארץ'² כתב שאין לדרוך על עשבים בנעליים מלוכלכות, כיוון שמפסיד את העשבים שהם ראויים למאכל בהמה. והסביר את דבריו³ שיש לחלק בין תקופה שהיו בה בע"ח בעיר, ואז העשבים עמדו לאכילת בהמות, לבין תקופה שאין בה בהמות בעיר, כפי המצב הנוכחי, שאז אעפ"י שהעשבים ראויים לבהמה, אין זה מוגדר כמאכל בהמה, כיוון שאין הבהמות בפנינו כעת. אומנם הוא הביא את שיטת הרב זלזניק זצ"ל שדי בכך שזה ראוי למאכל בהמה כדי שתהיה בו קדושת שביעית. עיקר הראיה לכך היא⁴ מדין הלולב שיש בו קדושת שביעית אעפ"י שהוא עצמו לא עומד להיות מכבדות או מטאטא, אלא הוא

1. מנחת שלמה, ח"א סי' נא אות כג.
2. מעדני ארץ, סי' יא אות ז ד"ה ועכ"פ.
3. הובא בשערי זרעים סי' י ענף ב עמ' קעת.
4. שערי זרעים, סי' י ענף ב, אות ג.

לצורך מצווה. מכאן שדי בכך שזה ראוי למאכל בהמה כדי שתהיה בו קדושת שביעית. אולם רש"י⁵ כתב שהלולבים בזמנם עיקר שימושם היה לכבד את הבית, ולכן יש בהם קדושה, ומכאן ברור שיש ללכת לפי רוב השימוש של ענפי הדקל. וגם אם יש מיעוט בהודו שאוכלים קליפות בננות (כמאכל אדם), אין כל הקליפות בעולם מוגדרות מאכל אדם, שהרי אין כמעט מאכל שלא נאכל על ידי בני אדם במקום מסוים. נראה להביא ראיה שלא הולכים לפי מיעוט מסוים אלא לפי הרוב, וכפי שנאמר בגמרא (סוכה מ ע"א על פי גרסת רש"י): 'אמר רבא סתם עצים להסקה הן עומדים', דהיינו כיוון שרוב העצים הולכים להסקה - אין בהם קדושת שביעית, כי אין 'הנאתו וביעורו באים כאחד'. ואפילו שיש מיעוט עצי משחן, ש'הנאתן וביעורן באים כאחד', אנו הולכים לפי הרוב. לכן אין חוששים לתושבי הודו שאינם נמצאים בפנינו. גם לדעת התוספות⁶ יש להוכיח שהולכים לפי הרוב, וא"כ בדבר שרוב בני אדם אינם אוכלים - אין בו קדושת שביעית, אפילו ליקט לאכילה. וא"כ ק"ו שבקליפות שרוב בני אדם אינם אוכלים, אין חוששים למיעוט. ואומנם השואל הוסיף לשאול אם קליפות בננה אולי יש בהן קדושת שביעית בגלל הבהמות שאוכלות. ואע"פ שהזואולוג כתב שאין מאכילים את הקופים בבננות, חשש שמא זה בגלל השפע, אבל במקום הצורך אוכלים הקופים גם קליפות בננות. ואולם המעיין בספרי המחקר ובתמונות (גוגל ערך קוף בננה) יראה שאין הקופים אוכלים קליפות בננות, ובכל העולם הקוף קולף את הבננה ואוכלה (הקופים מקלפים מהצד השני ולא כבני אדם). מכאן שאפילו במקום גידול טבעי של הקופים ברור שאין אוכלים את הקליפות.

למסקנה, אפילו לדעות שיש לחוש לקדושת שביעית גם בראוי למאכל בהמה, בקליפות בננות (ללא שאריות בננה) אין קדושת שביעית.

2. פירות וירקות של ארץ ישראל בשווקי חו"ל / הרב יהודה הלוי עמיחי

שאלה | מי שגר בחו"ל ורואה בחנות או בשוק פירות וירקות שמקורם בישראל וככל הנראה הם גידולי שמיטה, האם מותר לו לאכול אותם? כי הרי אם הם קדושים בקדושת שמיטה, האם לא עדיף שיהודי יקנה אותם ויאכל אותם בקדושה מאשר מי שאינו יהודי? זאת אף על פי שעצם המכירה שלהם והבאתם לחו"ל נעשתה לכאורה בעבירה.

תשובה | א. אם ירק הגיע לחו"ל (עגבנייה, מלפפון וכדו'), יש סבירות שהוא גדל באדמה שנוהגים בה על פי 'היתר מכירה'. יסוד היתר המכירה הוא שהקרקע נמכרת לגוי והוא בעל הקרקע, ולכן גם הירקות שלו, וממילא יכולים לשווק אותם בכל מקום בארץ ובחו"ל, ליהודים ולגויים, שאין בהם קדושת שביעית.

ב. **בארץ אין מקפידים לבדוק את הייצוא לחו"ל אם נעשה בו 'היתר מכירה'**, להבדיל מהסחורה המשוקת לחנויות הארץ, שם צריך המגדל להביא אישור שיוק ירקות לשביעית. לחו"ל אין למי להגיש אישור זה, ועל כן ייתכן שאין למגדל אישור. אלא

5. רש"י, סוכה מ ע"א ד"ה יצאו.

6. תוספות, סוכה מ ע"א ד"ה לקטן.

שמכיוון שבארץ נמכרו רוב הקרקעות החקלאיות, אפשר לתלות ברוב. ואומנם יש אומרים שזה 'קבוע' בגלל קביעות מקום הגידול, ואין הולכים לפי הרוב, אבל מכיוון שהתוצרת כעת נמצאת בחו"ל ואי אפשר לבדוק את מוצא הירקות הללו, הרי זה כבשר שנמצא ברחוב שאנו הולכים לפי הרוב, ורוב הירקות בארץ כלולים בהיתר מכירה. א"כ ירקות אלו דינם כרוב הירקות הגדלים בארץ ישראל, שהם ירקות היתר מכירה.

ג. כיוון שהירקות הם של 'היתר מכירה' - אין בהם קדושת שביעית, מכיוון שכל הירקות שנמכרו מוגדרים הלכתית כפירות עכו"ם, ולפי ר' יוסף קארו וכפי שאנו נוהגים פירות הגוי - אין בהם קדושת שביעית. לפי דברינו אלו אין חובה על תושב חו"ל לקחת ירקות אלו שאנו דנים אותם לפי הרוב והם כפירות נוכרים שאין בהם קדושה. אדרבה, אם נפסוק שירקות אלו קדושים בקדושת שביעית, אנו אומרים שהמייצא עבר על איסור של הוצאת פירות לחו"ל. על כן נראה שיש להגדיר ירקות אלו ככלולים בהיתר מכירה ואין בהם קדושה, ואין חובה לקנותם, ומה לי יהודי מה לי נוכרי שאוכלים פירות אלו.

ד. אולי יאמר היהודי בחו"ל שהמכירה אינה חלה כלל, ולכן יש בפירות קדושת שביעית - זוהי הוצאת לעז על ישראל קדושים שאנו מחזיקים שעשו היתר מכירה, ובייחוד בדבר שאינו עולה להם כסף, ורק צריכים לחתום ולהסכים למכירה.

ה. נראה שאפילו אם נחשוש שמא הירקות הם ממיעוט השדות שלא נמכרו ב'היתר מכירה' והם קדושים בקדושת שביעית, בכל אופן רוב הפעולות שמוגדרות כ'שמור' ו'נעבד' בירק אינן אוסרות את הירק, ולכן אפשר לקנות ירקות אלו. אבל לאחר שהגיעו ירקות שיש בהם איסור 'ספיחין', נראה שעדיף שיהודי לא יקנה אותם.

לסיכום, כשעדיין אין ספיחין - יש עדיפות שיהודים בחו"ל יקנו את הירקות שמגיעים מהארץ, אולם לאחר שכבר מגיע יכול שיש בו חששות של ספיחין, עדיף שיהודי לא יקנה ירקות אלו. אבל אם קנה, אין לאסור, כי הרוב הוא מ'היתר מכירה'.

3. דילול אשכולות ענבים שיש בהם קדושת שביעית / הרב אברהם סוחובולסקי

שאלה | במסגרת השבתת כרם יין וכרם מאכל בשמיטה, יש צורך בהורדת האשכולות בתחילת גידולם. עד איזה שלב מותר להורידם ואין בכך איסור הפסד פירות שביעית?
תשובה | במשנה מסכת שביעית⁷ חלקו בית שמאי ובית הלל מאימתי אין קוצצים עצים מחמת הפירות הגדלים עליהם. בית שמאי נקטו: זמן אחד יש לכל האילנות, והוא

7. שביעית פ"ד מ"י

'משויציא'. יש שביארו תחילת יציאת העלים,⁸ ויש שביארו שהכוונה להוצאת פרי⁹ אף על פי שהן פגין.¹⁰

בית הלל הבחינו בין השלב בחרובים, גפנים וזיתים ובין השלב בשאר האילנות. לגבי שאר אילנות, כתבו בית הלל 'משויציא', ודנו הפרשנים אם מודים בית הלל לבית שמאי, או שכוונתם לזמן אחר.¹¹

השלב הקובע בשאר אילנות - הרמב"ם¹² פסק כדעת בית הלל וכתב 'ושאר כל האילנות משויציאו בוסר' ולא כבית שמאי. ה'משנה ראשונה'¹³ נקט שהשלב 'משויציא' בדעת בית הלל הוא **סמדר**, כפי משמע בגמרא במסכת ברכות¹⁴ שמשווה דיני ערלה ושביעית לדיני ברכות. 'פאת השלחן'¹⁵ נקט כן אף בדעת הרמב"ם, וביאר שהרמב"ם כתב 'משויציאו בוסר' להדגיש שלא רק בשלב הסמדר אסור לקצוץ, אלא אפילו בשלב הבוסר שבו עדיין אין הפרי הראוי לאכילה - בכל זאת יש איסור בקציצתו, ורק בשלב של עונת המעשרות יחשב הפרי ראוי לאכילה, ולא יהיה בקציצתו איסור הפסד פירות שביעית.¹⁶ הרא"ה קוק ב'שבת הארץ' הביא שתי דעות: יש אומרים משויציאו עליו (ולא נחלקו ב"ש וב"ה בשאר אילנות), ויש אומרים 'משויציאו פרי שהוא קרוב לגמרו'.

השלב הקובע בגפן - כפי שהזכרנו בית הלל הבחינו בין גפנים לשאר אילנות, 'והגפנים משיגרעו' 'ושאר כל אילן משויציא'. ר' יונה בירושלמי מתאר את השלב 'משיגרעו' - 'משיזחילו מים כמה דאת אמר [איוב לו כז] כי יגרע נטפי מים יזוקו מטר לאידו'. ורב אסי בבבלי¹⁷ מתאר שלב זה באופן אחר - 'הוא בוסר, הוא גירוע, הוא פול הלבן'. ה'שלחן ערוך',¹⁸ בהשוואתו את אותם השלבים גם לעניין הלכות ברכות, הזכיר את התיאור מהבבלי ופסק:

הבוסר כל זמן שלא הגיע לכפול הלבן, מברך עליו בורא פרי האדמה, ומשהוא כפול הלבן ואילך מברך עליו בורא פרי העץ.

8. רש"י פסחים נב ע"ב משויציאו; פיהמ"ש שביעית פ"ד מ"י (הנדפס) בדעת ב"ש 'משיתחילו בו העלין הירוקים' אך המהדורת הרב קאפח ביאר 'משייראה בו הפרי אף על פי שהן פגין'; רע"ב, תפארת ישראל, למשנה שם.
9. ריבמ"ץ ר"ש רא"ש מלא"ש, למשנה שביעית פ"ד מ"י; רש"י ברכות לו ע"ב; ועי' יד דוד, שביעית פ"ד מ"י דמה שכתב רש"י משויציא העלין הוא על דברי ב"ש, ומה שפירש בברכות הוא על דברי ב"ה; וכן החזו"א, שביעית סי' ז' ס"ק כ, צידד שרש"י בפסחים אליבא ב"ש; שנות אליהו הארוך, שביעית פ"ד מ"י, ב"ש כל אילן משויציא פרי.
10. פיהמ"ש, שביעית פ"ד מ"י (מהדורת הרב קאפח).
11. עי' רדב"ז, הל' שמטו"י פ"ה הי"ח; קול הרמ"ז, שביעית פ"ד מ"י.
12. מב"ם, הל' שמטו"י פ"ה הל' יח.
13. משנה ראשונה, שביעית פ"ד מ"י.
14. ברכות לו ע"ב.
15. פאת השולחן, הלכות שביעית סי' כה אות יז.
16. עי' חזו"א, שביעית סי' ז' ס"ק כ; גם כן נקט בדעת הרמב"ם שבשאר אילנות השלב משעה שנעשה סמדר וכתב 'ואולי טעות סופר בלשון רבינו והאי בוסר צריך לומר אחר תיבת משיגרעו'; וע"ע דרך אמונה, הל' שמטו"י פ"ה הל' יח ס"ק קלח.
17. פסחים נב ע"ב.
18. שו"ע, או"ח סי' רב סעי' ב.

ה'שונים לדוד¹⁹, ביאר סיבת השוני בין השלב הגפן לבין השלב בשאר אילנות על פי דברי ה'לבוש²⁰;

דמשום דעיקר נטיעתן אינן לאכילה אלא לעשות יין מש"ה לא מיקרו פרי מיד כשיוציאו אלא כשהגיעו לזמן שראויים קצת להוציא מהן המשקה. לאור זאת נראה שיש להבחין בין כרם יין לכרם מאכל. בכרם יין עיקר נטיעתו אינה לאכילה אלא לעשיית יין, ושם ניתן להוריד את האשכולות כל עוד לא הגיעו לשלב שבו יש מעט מים בענבים ולא הגיעו לשלב של בוסר וכפול הלבן. לעומת זאת כרם לענבי מאכל דינו יהיה כשאר אילנות, שאף משלב מוקדם, משלב הסמדר, תחילת היווצרות הפרי, יש להימנע מלהוריד את האשכולות הצעירים, משום הפסד פירות שביעית.

4. כיוס פירות בשמיטה / הרב נתנאל אורבך

שאלה | בגינתי עץ שסק, ובכל שנה אני מכסה את הפירות בשקית נייר, שהציפורים לא ינקרום. האם הדבר מותר בשנת השמיטה?

תשובה | א) פירות שביעית הם הפקר גם לבעלי-החיים,²¹ ונאסר למנוע אכילתם. כשיש חשש שבעלי-החיים יפסידו את הפירות מאכילת בני-אדם, ניתן למנוע גישתם לפירות.²² לפיכך ניתן לכסות את הפירות ולמנוע מבעלי-החיים לאוכלם.

ב) מהתורה נאסרו בשביעית ארבע מלאכות, וחכמים הוסיפו 'כל שהיא עבודה שבשדה ושבכרם',²³ והבחינו בין פעולות שהימנעות מהן תהווה הפסד ('אוקמי') לפעולות שמטרתן הרווחה ('אברוי'). האחרונים נחלקו בשאלת פעולות למניעת הפסד הפירות ('אוקמי פירא') - לדעת הראי"ה קוק, יבול השמיטה הוא הפקר, ואין האדם בעלים עליו, ולכן נאסרו פעולות למניעת הפסד היבול.²⁴ יש פוסקים שהתירו פעולות אלה משום שייכות הפירות 'לכלל ישראל'.²⁵ שאלת עיטוף הפרי והצלתו תלויה במחלוקת זו,²⁶ ולדעת הראי"ה פעולת הכיוס היא פעולה חקלאית מובהקת ויש לאוסרה,²⁷ כפי שיש לאסור כיוס העץ ברשת צל להצלת הפירות, שכן זו פעולה חקלאית. ברם, פעולה

19. שביעית פ"ד מ"י.

20. לבוש, או"ח שם.

21. ויקרא כה, ו-ז.

22. תוספות, ר"ה ט ע"א ד"ה וקציר; תוספות הרא"ש, שם ד"ה וקציר; שפת אמת, מנחות פד ע"א ד"ה בתוס'; פנים יפות, ויקרא כה, ז; התורה והמדינה, ח"ג עמ' קיח בהערה.

23. מו"ק, ג ע"א.

24. הראי"ה קוק (שבת הארץ, פ"א ה"ה; שם קו"א סי' יב; שו"ת משפט כהן, סי' עט; ספר השמיטה, עמ' כד הערה 5).

25. שו"ת מהרי"ל דיסקין, קו"א אות רנט. פוסקים נוספים התירו 'אוקמי פירא': חזו"א, שביעית סי' כא ס"ק יד; הלכות שביעית, סי' א כסא דוד ס"ק לב; הרב שאול ישראלי (התורה והמדינה, ח"ט עמ' שמו-שנה; בצאת השנה, עמ' לט סעי' ה); מאמר מרדכי, שביעית פ"ג סעי' ה.

26. ייתכן ונחלקו בגדר ההפקר בשמיטה - שלילת בעלות או נתינת זכות מימוש לכולם, ראו: כללי התורה והמצוות, ח"ג ד"ה הפקר. לביאור נוסף במחלוקתם, ראו: בית זבול, ח"ו עמ' ק.

27. בניגוד לדעת השמיטה כהלכתה (מהדו' תשס"ז) עמ' יט; ילקוט יוסף, שביעית (מהדו' תשע"ה) עמ' שמח, שהכיוס 'אין עליה כל כך תואר מלאכה'.

שאינה חקלאית מותרת אף שמטרתה הצלת היבול. לפיכך התיר הראי"ה קוק לצוד מזיקים בשדה אילן באמצעות מלכודות שיש בהתקנתן חפירת קרקע, משום שזו אינה עבודה חקלאית.²⁸ כמו כן ניתן להעמיד דחליל להרחקת מזיקים, משום שזו אינה עבודה חקלאית.

למעשה, לרוב הפוסקים מותר לכסות פירות בשקית נייר מחשש לנזקי בעלי-חיים או לפגעי מזג האוויר, כל עוד תיגרם פגיעה ניכרת שתביא להימנעות מאכילה.²⁹ הרוצה להחמיר כראי"ה קוק, תבוא עליו ברכה.

5. עירוב מאכל שיש בו קדושת שביעית עם מאכל שאין בו קדושת שביעית / הרב נתנאל אוירבך

שאלה | האם אפשר לערב מעט אוכל הקדוש בקדושת שביעית עם מאכל שאינו קדוש בקדושת שביעית?

תשובה | במקרה ולפנינו תערובת המורכבת ממיעוט ומרוב, יש לדון אותה על-פי הרוב. לכן כשמערבים מעט קודש ברוב חולין, יש לדון את התערובת כחולין, ולכאורה מתבטלת קדושת שביעית - האם מותר לעשות כן? הרב צ"פ פראנק הסתפק בכך בסיטואציה קשה:

בשנה זו תרע"ז, דנפשי נפוחי כפן, נשאלנו אי שרי לקבל חיטים מהמושבות ולבטלם ברוב ובניהם יש שעשו מכירה לעכו"ם ויש שלא מכרו כלל.³⁰

הרב פראנק מביא בדבריו את שו"ת 'אבני מילואים'³¹ שאין לערב מיעוט תרומה ברוב חולין, שכן בגין התערובת מאבדת התרומה את קדושתה ברוב החולין, ויש בכך משום איסור הפסד תרומה, דבר הנלמד מהפסוק: 'ושמרתם את משמרת תרומתי'. הרש"ז אוירבך מבחין בין הפסד קדושת תרומה להפסד קדושת שביעית - איסור ההפסד בתרומה הוא בהפקעת קדושתה, לעומת איסור הפסד קדושת שביעית שהוא באיבוד הפרי מאכילה. הבחנה זו נובעת מהשוני בין קדושת תרומה, שיש בה קדושה עצמית, לקדושת שביעית, שאין בה קדושה עצמית אלא ייעוד הפרי לאכילה, ולכן 'לא קפדינן אלא על הפסד ממש ולא על הפקעת קדושה'.³² לדבריו ניתן לערב כמות קטנה של פירות שביעית עם הרבה פירות שאינם בקדושת שביעית, שאומנם נפקעת הקדושה אך אין הפסד ממשי לפירות. לעומתו, הרב שלמה גורן הרחיב את דברי 'אבני מילואים' גם ביחס לשביעית. לדבריו אסור לערב מעט יין קדושת שביעית עם רוב יין שאין בו קדושת שביעית, שכן יש בכך איסור הפסד הקדושה.³³

28. שבת הארץ, פ"א ה"ו אות ח.

29. שו"ת משנת יוסף (ח"א סי' יב אות ו ד"ה ולגבי; ח"ד סי' יב); תודעת השמיטה, עמ' יד סעי' יד; דרך אמונה, הל' שמיטה פ"א ה"י צה"ל ס"ק קעט, בשם הרי"ש אלישיב; המקורות בהערה 7.

30. הדרת הארץ, עמ' קנה; כרם ציון, שביעית הלכות פסוקות פי"ג גאון צבי ס"ק ב.

31. אבני מילואים, סי' יח.

32. שו"ת מנחת שלמה, ח"א סי' מו.

33. תורת הארץ, עמ' רכו. ראו: קטיף שביעית (מהדו' תשפ"ב), עמ' 144 הערה 48, שהרב שאול ישראלי אסר לערב מאכל קדושת שביעית עם מאכל שאינו קדושת שביעית, ולא נימק. המחלוקת תלויה

למעשה הוכרע כדברי הרב אורבך, ומותר לערב מעט מאכל או יין קדושת שביעית בתבשיל או מאפה, אף שבכך תתבטל קדושת שביעית.³⁴ ניתן להוסיף את סברת הר"ן קרליץ שהתיר לערב יין קדושת שביעית במאכלים שדרכם בכך: 'אין זה מפסיד אלא מוסיף בעווגה טעם היין, והיין נכלל בטעם הכללי של המאכל'.³⁵

6. פיצוי על נזקים של מתקין מזגנים / משפטי ארץ

שאלה | בעבר קניתי בית חדש לצורך השקעה. פניתי לקבלן מיזוג לקבלת הצעת מחיר לרכישת מזגן מיני מרכזי, להתקנתו ולחיפוי גבס. הקבלן ואני סיכמנו על מחיר של 16,200 ש"ח תמורת העבודה ולחצנו ידיים. במעמד סגירת ההסכם, הקבלן הציע לי שתי אפשרויות למיקום המזגן: במסדרון או בחדר המקלחת. (1) במסדרון - במידה ואני בוחר להתקין שם את המזגן, העלות לא תשתנה, כי אין צורך בהנמכת גבס במקלחת. (2) במקלחת - תהיה עלות נוספת בגלל הנמכת גבס גם במקלחת. מכיוון שזאת דירה להשקעה בחרתי באפשרות הזולה, והנחיתי אותו להתקין את המזגן במסדרון. יש לציין כי בשלב סגירת החוזה, התקרה במסדרון הייתה מחופה בחיפוי אקוסטי, ולא יכולנו לראות מה יש מעליו (מתברר שהיה שם צינור של מערכת ספרינקלרים שעבר בין תקרת הבטון לבין התקרה האקוסטית). נתתי לקבלן את מפתח הבית וביקשתי ממנו לבצע את העבודה. הקבלן התקין את המזגן ע"י קבלן משנה מתחת לצינור הספרינקלר, ולא יידע אותי שיש בזה בעיה. רק לאחר ההתקנה, כשהגעתי לדירה לאחר כמה ימים, ראיתי את הבעיה. לשאלתי הקבלן טען שאין בזה בעיה, והמשיך בעבודות הסגירה של תקרת הגבס. ואולם ההתקנה של המזגן מתחת לצינור הספרינקלר אכן יצרה בעיה: מים אצורים בתוך המזגן, והוא מטפטף לתוך תקרת הגבס. נוכח הנזילה הקבלן מצידו האשים אותי בבחירת המיקום של המזגן. הבאתי מומחה, והוא קבע שיש לפרק את המזגן ולהתקין אותו מחדש במקלחת. הקבלן לא היה מוכן לקבל את האחריות לביצוע השינוי. בסופו של דבר, היה עליי לקחת חמישה ימי חופש מהעבודה, למצוא קבלן חדש ולפקח עליו. כעת אני תובע מהקבלן הראשון את הסכומים הבאים: (1) 3000 ש"ח עבור חמישה ימי עבודה שנדרשו כדי לפקח על הקבלנים שעובדים בדירה. (2) 7000 ש"ח - עלות פירוק והתקנה של מזגן ותקרת גבס חדשה. (3) עלות נסיעות בכביש 6, כביש אגרה, הלוך וחזור בסך 750 ש"ח. דלק - 1000 ש"ח. סך הכול כ-11,750 ש"ח. האם הצדק איתי?

בסיבת איסור הפסד פירות שביעית: משום קדושת הפירות (משנה ראשונה, שביעית פ"ד מ"י ד"ה מאימתי; מקדש דוד, שביעית ס"י מב), וביטול קדוש"ש כלול באיסור הפסד, או משום ייעוד הפירות לאכילה, ולכן הוא איסור הפסד ממשי (ראו: רמב"ם, פיהמ"ש שביעית פ"ד מ"י).

34. קטיף שביעית (מהדו' תשפ"ב), עמ' 144 סעי' מה.

35. חוט שני, הל' תרומות פ"א ה"ב ס"ק נט ד"ה וכל זה.

תשובה | שאלה בין שני צדדים צריכה להתברר בפני בית דין השומע את השני הצדדים, לכן אנו נענה רק באופן עקרוני.

א. קבלן שהזיק חייב לשלם על נזקיו.³⁶ אם הזיק בצורה ישירה, חיובו מדין מזיק, ואם הזיק באופן של גרמא, חיובו מדין שומר, או שניתן לכלול זאת בגרמי.³⁷ קבלן שעבד בצורה רשלנית, כגון ששינה מהמנהג המקובל או לא הפעיל שיקול דעת מספיק - חייב לשלם.³⁸

ב. קבלן אינו חייב לשלם על הוצאות שהוציא בעל הבית, וכן על אובדן ימי עבודה.³⁹
ג. שכר עבור העבודה הראשונה - אם הקבלן הראשון הועיל במעשיו (יצר תעלה שאפשר להשתמש בה, רכש את המזגן, התקין היטב את המנוע וכו'), מגיע לו שכר עבור מעשים אלו, אולם עליו לשלם את ההוצאות שנגרמו כדי לתקן את עבודתו הרשלנית. כיוון שכרגע המציאות היא שאי אפשר להשתמש במזגן, נחשב הדבר כאילו לא השלים את העבודה, וכיוון שסירב להשלימה, הוא מתפטר וידו על התחנתו, ועליו לשלם את עלויות עבודתו של הקבלן השני.⁴⁰

למסקנה:

- 1) 3,000 ש"ח עבור אובדן ימי עבודה + 1750 ש"ח על דלק וכביש 6 - פטור.
- 2) 7,000 עבור התיקונים - אך ורק אם אכן הקבלן סירב להמשיך לעבוד, ורק אם מחיריו של הקבלן המחליף מקובלים בשוק והוא אינו יקרן.

7. פיצוי על נזקי עובד בשעת עבודתו / משפטי ארץ

שאלה | במפעל פלסטיק, העובד סגר תבנית הזרקה על הרצפה והניח את ידו בשקע בתבנית במיקום שלא היה צריך להיות בו בורג (אך לפני עשרות שנים מישהו שם בו בורג, אף שלא היה צורך בכך). כשהעובד סגר את התבנית, הבורג חתך את אחת מאצבעותיו ב-3 מ"מ, ונקבעו לו 5 אחוזי נכות. שמונה שנים לפני כן חברת הביטוח לא הסכימה בשום אופן להמשיך לבטח את המפעל, והעובדים מודעים לכך שאין ביטוח לעסק. אין אשמים בתאונה. הפועל מיומן וזהיר, ועובד כשבע שנים בעבודה זו. זו תאונה שאיש לא היה יכול לצפות מראש, וגם בתבנית הזו הוא עבד עשרות פעמים, ופתח וסגר אותה, ולא קרה דבר. לאחר שלושה חודשים של כאבים וריפוי העובד חזר לעבודה כרגיל, אף שידע שאי אפשר לבטח את העסק. האם אפשר לתבוע מהמעסיק פיצויים על הנכות והכאבים והצער, ואם כן - כמה? האם אפשר לחייב את המעסיק כמו שחברת הביטוח הייתה משלמת?

36. שו"ע, חו"מ סי' שו סעי' ב.

37. פתחי חושן, שכירות פרק יג סעיף ו הערה ט. אומנם בעבודות בניין לא ניתן לחייבו כשומר, שכן שומר על קרקע פטור מתשלומים. וצ"ע.

38. ראו בספרו של הרב אורי סדן, 'דיני עבודה במדינת ישראל על פי ההלכה' עמ' 411-413.

39. רמ"א, חו"מ סי' יד סעי' ה, שרק במקרה שאמר לשני 'לך ואני אבוא אחריו' חייב לשלם.

40. שו"ע, חו"מ סי' שלג סעי' ד, ושם סעיף ו; סמ"ע, סי' שלג ס"ק כה; ש"ך, חו"מ סי' שלג ס"ק לב; אולם רק עד פי שניים מהשכר הראשוני, וכן אם לא ניתן להשיג קבלן במחיר המקורי.

תשובה | כתב בספר 'פתחי החושן' (שכירות פרק ז, כט-לא):

פועל שנגרם לו נזק בשעת מלאכתו, אם הוזק בממונו לכו"ע פטור בעל הבית, ואף אם הוזק בגופו, אם שכיר הוא פטור בעל הבית, אבל אם עשה בחנם והוזק בגופו, יש מחייבים, ויש פוטרים אף בזה... **מדיני שמים** חייב בעל הבית בכל נזק שאירע לפועל בעת מלאכתו, בין בנזקי גופו ובין בנזקי ממונו.

השיטה המחייבת את המעביד לשלם על נזק שנגרם לעובד רואה את העובד כשאלו למעביד, ולכן על המעביד חלה חובה להשיב את העובד כשם שקיבלו. לפיכך עליו לשלם אפילו במקרה של אונס. השיטה החולקת רואה בעובד שכור למעביד, ולכן במקרה של אונס - אין חיוב לשלם, כמו בדיני שומר שכר. אומנם מסתבר יותר כמו השיטה שאינה רואה בעובד חפץ השאלו למעביד. למרות זאת כתב 'פתחי חושן' בשם המהרש"ם שלכל השיטות ישנה חובה לצאת ידי שמיים על נזקים שנגרמו לפועל בעת עבודתו, אפילו אם זה נחשב לגרמא מ"מ גם בגרמא צריך לשלם כדי לצאת ידי שמיים. לכן המהרש"ם פסק שעל הצדדים להתפשר ביניהם במקרה כזה.

במקרה שלפנינו, כיוון שמדובר על בורג שלא היה אמור להיות שם, והמעביד ידע על כך והיה ער לנזק שיכול להיגרם ממנו לעובד, נכלל הדבר בדברי המהרש"ם שמחייב באופן זה לצאת ידי שמיים. נוסף על כך, החוק מרחיב את אחריות המעביד על נזקי עובדיו. הרב אורי סדן כתב בספרו⁴¹ מה הן דרישות החוק:

החוק מסדיר את אחריותו של העובד לשמירה על שלום עובדיו. החוק קובע כי עליו להדריכם כראוי, לדאוג לציידם בציוד מגן, ולדאוג כי הציוד איתו הם עובדים יהיה תקין ובטיחותי (פקודת הבטיחות בעבודה, נוסח חדש, תש"ל). בנוסף לכך קובע החוק כי אם המעסיק לא מילא אחר דרישות החוק ניתן לתבוע אותו על הנזק שנגרם עקב כך (על פי סעיף 63 לפקודת הנזקין נוסח חדש).

לדעת הרב סדן יש לקבל את דרישות החוק כיוון שהן עולות בקנה אחד עם מגמת התורה, אלא שהן מרחיבות את החיוב שיש למעסיק. לעומת זאת אין לקבל את פסיקת בתי המשפט שהסירו כל אחריות מעל כתפי העובד והטילו את מלוא האחריות על כתפי המעביד, אפילו במקרים שבהם העובד המרה את פי המעביד וניזוק. בנוגע לסכום הפיצויים: על אחוזי הנכות, על הכאבים ועל הצער, ותשלום על פי המקובל בחברות ביטוח - ה'שלחן ערוך'⁴² קבע כי אין דנים בזמן הזה אלא דיני שבת וריפוי, אך לא נזק, צער ובושת. כמו כן הצער שמדובר עליו ב'שלחן ערוך' הוא צער המכה עצמה ולא הצער הנלווה במשך כל החיים. ואולם פסק ה'שלחן ערוך'⁴³ שיש לנדות את החייב בקנס, עד שיפייס את הניזוק:

אעפ"י שדיינים שאינם סמוכים בארץ ישראל אינן מגבין קנסות, מנדין אותו, עד שיפייס לבעל דינו.

41. הרב אורי סדן, דיני העבודה במדינת ישראל ע"פ ההלכה, עמ' 456.

42. שו"ע, חו"מ סימן א סעי' ג.

43. שם, סעי' ה.

אם כן, ה'שלחן ערוך' מתווה בפנינו צורת פיצוי גמישה יותר: אין מדובר על סכומים מופרזים אלא על סכום שיש בו די לדעת בית הדין כדי לפצות את הניזק ולהניח את דעתו. אע"פ שיש לקבל את הרחבת האחריות של המעביד על עובדיו גם בדין תורה, נראה שאין לקבל את הרחבת פקודת הנזיקין הקבועה בחוק, מעבר לדין תורה. בנוגע לביטוח, אף אם נאמר שהעובדים במדינה עובדים על דעת זה שיהיה להם ביטוח, הכוונה היא לתשלומי ביטוח לאומי ולא לביטוח פרטי מעבר לזה.⁴⁴ ואם המעסיק שילם ביטוח לאומי כראוי - הוא פטור מתשלום נוסף, ובפרט שהעובדים יודעים שהמקום אינו מבטוח.⁴⁵

למסקנה, המעביד אחראי לפצות את העובד שלו עד שיתפייס. גובה התשלום תלוי בהכרעת הדיינים, או במשא ומתן בין הצדדים עד שיגיע לכדי פיוס הנתבע.

8. תוקף התחייבות של מעסיק לעובדת במקרה של העברת בעלות על העסק / משפטי ארץ

שאלה | אחותי מועסקת ב-32 השנים האחרונות אצל אותו מעסיק. הובטח לה בעל פה שתהיה לה עבודה עד הפרישה. היא בת 59, והמעסיק הודיע לה זה לא כבר שהעסק נמכר. הקונה אינו מתחייב לשמור על העסקתה עד שתפרוש לגמלאות, והוא הודיע לה כי לא יקיים את תנאי העסקתה הנוכחיים. המעסיק הנוכחי (המוכר) אינו מוכן לשלב בחוזה את התחייבותו המילולית לאחותי. (א) האם חלה על המוכר חובה הלכתית לקיים את התחייבותו בעל פה? (ב) מהן החובות ההלכתיות של המעסיק הראשון כלפי העובדים אם יפוטרו לאחר מכירת העסק?

תשובה | התחייבות בעל פה של מעסיק להעסיק עובדת יכולה להיחשב כחוזה בתנאים מסוימים.⁴⁶

אפילו אם המעסיק לא היה אומר דבר לעובדת, הדעות אינן אחידות. נחלקו הפוסקים אם כאשר מעסיקים עובד ללא הגבלת זמן מפורשת, תקופת העסקה אינה מוגבלת או שהיא מוקצבת בזמן. לדעת האגרות משה⁴⁷ העסקה היא לעולם, **דהיינו כל עוד המעסיק זקוק לעובד זה**, ולדעת החזון איש⁴⁸ העסקה סתם אינה לעולם אלא אם ישנו מנהג שונה באותו מקום. אומנם המעסיק מחויב לעובד כל עוד שירותי העובד נצרכים, אך ברגע שהם אינם נצרכים ההתחייבות של המעסיק בטלה, וכאשר הוא מוכר את הבעלות לאחרים הוא אינו מחויב לעובד.

על מקרה שבו הבעלים התחלפו כתב בשו"ת 'משפטי ארץ' (חלק ב' דיני עבודה עמ' 116):

44. 'דיני העבודה במדינת ישראל ע"פ ההלכה' עמ' 457.

45. אם המעסיק פשע ולא שילם ביטוח לאומי, הוא ייתבע ע"י הביטוח לאומי על הסכום ששולם לעובד.

46. אם נאמר התנאי הזה בתחילת העסקתה או לפני חידוש העסקתה, ועיין לקמן בנוגע לזמן העסקה ללא חוזה.

47. אגרות משה, חו"מ ח"א ס' עז-עד.

48. חזו"א, ב"ק ס' כג ס"ק א.

מצד שני במקרה שהעסק לא נסגר אלא שהמעסיקים הוחלפו יש ספק לגבי חובת הבעלים החדשים ולכן יש לבחון מהו מנהג המדינה, שכן יתכן והוא מחייב את המעסיקים גם לפי ההלכה.

במדינת ישראל המעסיק החדש אינו מחויב לתנאים של המעסיק הקודם, ואינו מחויב להעסיק את העובדים של המעסיק הקודם, אך עליו לשמור על הזכויות הסוציאליות שלהם. לכן למסקנה אחותך אינה יכולה לחייב את המעסיק החדש שלה להמשיך להעסיק אותה, והוא רשאי לפטרה.

9. נזק של שכנים לסאפ מושאל / משפטי ארץ

שאלה | בעלי שאל סאפ (סוג של גלשן מים), שמר עליו מכל משמר, העמיד אותו וקשר אותו היטב. בראש השנה שעבר הנכדים של השכנים באו להתארח, והם שחררו את החבל, דחפו את הסאפ ארצה, והוא נחבל וניזוק. הבעלים אינו מוכן לקחת אותו בצורה הזו, אפילו שתוקן, ודורש את הסכום שבו הוא רכש אותו. מה הדין? תשובה | **א. תשלום השואל** - בגמרא בבא מציעא⁴⁹ נאמר ששואל חייב באונס, אפילו אם מדובר על אונס גמור, ואפילו אם הבהמה מתה. לכן אפילו אם השומר שמר כראוי, עליו להחזיר את הסאפ שלם, או לחלופין לשלם עבורו.

ב. תשלום הנכדים - אם הנכדים קטנים - מתחת לגיל בר מצווה, יש לדון אם לחייבם. מצד אחד, 'חרש שוטה וקטן פגיעתן רעה החובל בהן חייב והם שחבלו באחרים פטורין'⁵⁰ ואם כן הקטן פטור. אומנם מצד שני יש המחייבים את אביהם לשלם אם הזיקו בחפצים של האבא מדין אש או מדין חינוך,⁵¹ או את הקטן לשלם אחרי שיגדל.⁵² לפי תיאור המקרה מדובר על נזק במזיד, ולכן יש יותר מקום לחייב את האב בתשלום, לפחות בתשלום חלקי כפי שומת בית הדין.

ג. גובה התשלום - המזיק אינו חייב לקנות לניזוק חפץ חדש, אלא צריך להחזיר אותו לרמת השימוש הקודם. אם התיקון החזיר את המצב לקדמותו - עליו להסתפק בתיקון. אם לא ניתן להחזיר את המצב לקדמותו בתיקון, עליו לשלם על סאפ משומש, ואם לא מצוי סאפ משומש בשוק - עליו לשלם על סאפ חדש ולהוריד את הסכום של הבלאי.

10. נזק למנוע בעת קניית רכב / משפטי ארץ

שאלה | ביום רביעי קניתי קטנוע משומש, ובבדיקה עצמית התברר שמדיד השמן היה שבור ולא היה אפשר לראות את כמות השמן. כששאלתי על כך את המוכר, הוא ענה שנעשה טיפול ויש די שמן, ואין צורך להחליפו. מייד לאחר הקנייה נסעתי לעבודה, ובצאתי ממקום העבודה לא עלה בידי להניע את הקטנוע. שלחתי אותו עם גרר למוסך, ושם נאמר לי שלא היה די שמן מנוע, ולכן המנוע התקלקל. עלות החלפת המנוע גבוהה

49. ב"מ צד ע"ב.

50. ב"ק פ"ח מ"ד.

51. ראה הרב זלמן נחמיה גולדברג, 'קטן שהזיק במשחק בכדור', תחומין יח עמ' 48-51.

52. עי' במאמרו של הרב נתן חי, 'נזקי קטן ואחריות ההורים', תחומין לד, עמ' 281-286.

יותר משווי הקטנוע עצמו. האם המוכר צריך להשיב לי את כספי, או לכל הפחות להתחלק איתי בעלות הנזק?

תשובה | לא ניתן להכריע בדיני ממונות ללא שמיעת שני הצדדים בבית דין, ולכן רק נפרוס את ההלכה.

על מקרה שבו המוכר הטעה את הקונה והעלים מום נסתר שהיה ידוע לו, ועל סמך דבריו הקונה השתמש במוצר והמוצר נהרס, כתב ה'שלחן ערוך' (חו"מ סי' רלב סעי' יח): המוכר דבר שיש בו מום שאינו נראה, ואבד המקח מחמת אותו המום, הרי זה מחזיר את הדמים. כיצד, המוכר לחבירו שור שאין לו טוחנות (פי' שיניים) והניחו הלוקח עם הבקר שלו והיה מניח המאכל לפני כולם ואוכלים, ולא היה יודע שזה אינו אוכל עד שמת ברעב, הרי זה מחזיר לו את הנבילה ויחזיר את הדמים; וכן כל כיוצא בזה.

במקרה שבו המוכר לא ידע על המום, נחלקו ה'שלחן ערוך' והרמ"א:

ואם היה המוכר ספסר (פי' קונה ומוכר בהמות בשוק, ביום שקונה מוכר, רש"י) שלוקח מזה ומוכר לזה ואינו משהה המקח עמו, ולא ידע במום זה, הרי הספסר נשבע שבועת היסת שלא ידע במום זה, ויפטר, מפני שהיה על הלוקח לבדוק השור בפני עצמו ולהחזירו לו קודם שימות, ויהיה הספסר מחזירו על הלוקח הראשון, והואיל ולא עשה כן הוא הפסיד על עצמו. הגה: ויש חולקין וסבירא להו דאפילו הסרסור צריך לשלם דאף על גב דהוא נתאנה אין לו להונות אחרים.

אם כן לדעת ה'שלחן ערוך', אם המוכר לא ידע על המום ולכן לא אמר לקונה, והקונה השתמש והרס את המוצר - החובה לשאת בעלות הנזק מוטלת על הקונה, אבל לדעת הרמ"א החובה מוטלת תמיד על המוכר. במקרה הנידון, המוכר אמר שבדק את השמן, ובדרך כלל סומכים על דבריו, ובפרט שלא הייתה לך שום דרך לבדוק את העניין, ולכן יש פה מקח טעות, והמקח בטל.

11. כוח הרוב בתוכנית 'פינוי בינוי' / הרב אריאל בראלי

שאלה | האם על פי ההלכה יש לרוב הדיירים בבניין כוח להחליט להשתתף בתוכנית תמ"א 38 על אף התנגדות המיעוט, החוששים מתהליך בנייה ארוך טווח אשר יגרום לסבל מרובה?⁵³

53. חוק המקרקעין (חיזוק בתים משותפים מפני רעידות אדמה) קובע את סף ההסכמה הנדרש מבעלי הדירות בבניין לשם ביצוע פרויקט תמ"א 38. כדי לבצע עבודות שיפוץ על פי תמ"א 38 נדרשת

תשובה | בתשובת הרא"ש (כלל ו סי' ה) מתבאר שהפסוק 'אחרי רבים להטות' אינו עוסק רק בבית הדין, אלא זו הדרך המומלצת לקבלת החלטות ציבוריות, וכך כתב:
 וששאלת אם שנים או שלשה מהבינונים שבעיר יכולין להוציא עצמן מן ההסכמה שיעשו הקהל או מגזרת חרם שיעשו על שום דבר. דע כי על עסק של רבים אמרה תורה אחרי רבים להטות. **ועל כל ענין שהקהל מסכימים הולכים אחר הרוב והיחידים צריכים לקיים כל מה שיסכימו עליהם הרבים.** דאם לא כן לעולם לא יסכימו הקהל על שום דבר אם יהיה כח ביחידים לבטל הסכמתם, לכן אמרה תורה בכל דבר הסכמה של רבים אחרי רבים להטות.

אולם לא בכל נושא הרוב יכול לכפות דעתו על המיעוט,⁵⁴ ובייחוד שמדובר על הלכות שותפות, שם ישנה אבחנה בין החלטות הקשורות לשימור הנכס ולתחזוקתו לבין השקעה בפיתוח הנכס. השותפות נוסדה מתוך קבלת אחריות הדדית להשקיע ככל שנדרש בעסק המשותף, אך לא היה שעבוד הדדי להשקעה נוספת, גם אם היא תגדיל את הרווחים.⁵⁵ כך למשל דיירים בחצר משותפת מחויבים להשקיע בצרכים המקובלים, כפי שמפורט ב'שלחן ערוך',⁵⁶ אך אין לרוב כוח להחליט על פיתוח החצר בדברים שאינם מקובלים. בספר 'חסדי דוד' (ב"מ פ"א ה"ט) עמד על כך וחילק את הצרכים של החצר לשלושה חלקים, וזו לשונו:

דבר שיש בו **צורך גדול**, אפילו לא נהגו בזה המדינה, עם כל זה יכולים לכוף; ודבר שיש בו **צורך קצת** ולא כל כך, אזלינן בתר מנהגא; ודבר שאין בו **שום צורך** כגון ציור **אפילו נהגו** אין לכוף את היחיד ליתן חלק, דמצי למימר לא ניחא לי.⁵⁷

תוכנית תמ"א 38 יכולה להתממש בשני אופנים: חיזוק המבנה הקיים, או הריסת המבנה ובנייה של מבנה חדש. אם מבודדים את מטרת החוק, שהיא חיזוק המבנים מפני רעידת אדמה, ובוחנים רק את השיקול הכלכלי של שיפור תנאי המגורים, נראה שאין כוח לרוב הדיירים לכפות על המתנגדים לתוכנית לסבול את טורח הבנייה, הרעש והלכלוך רק כדי להשביח את הנכס. זאת ועוד, חוק זה נחקק שנים רבות לאחר שנבנו הבתים, ולכן לא ניתן לטעון שעל דעת כן הגיעו הדיירים לגור בבניין. ואולם יש לדון בהיבט הבטיחותי

הסכמה של לפחות 66% מכלל דיירי הבניין, אולם במקרה של הריסת הבניין ובנייתו מחדש בהתאם לתיקון 2 לתמ"א 38, נדרשת הסכמה של לפחות 80% מהדיירים.

54. מהרשד"ם, יו"ד סי' קיז.

55. כך כתב נתיבות המשפט, באורים סי' קעח ס"ק ג: 'בבית המשותף שנפל ולא נשאר רק הקרקע, ואינו עומד לשנות הקרקע לדבר אחר רק לבנין, שיכול לכופו לבנות, דהוי **כמציל מההיזק** דאחד יכול לכוף לחבירו. ואין לדמותו **למי שרוצה להשביח נכסי שותפות שאין יכולים לכפות זה את זה**, דזה אינו, דכיון שאינו עשוי לשנותו לדבר אחר מופסד ועומד הוא וכהצלה מנזק דמיא'.

56. שו"ע, חו"מ סי' קסא סעי' א.

57. יש להעיר כי קובץ שיעורים, ח"א ב"ב סי' מא, ראה אחרת, ולפיו היות שלאחר מעשה הדייר ירוויח מההשקעה של שכניו, כי הנכס שלו יושבח, ניתן לכפות עליו לשלם על כך; ואלו דבריו: 'בהא דכופין בני חצר זה את זה לבנות בית שער ודלת לחצר משום היזק של בני רשות הרבים אפשר לפרש הטעם משום דחצר שיש לה דלת שוה יותר מחצר שאין בה דלת, ואם רצה למכור חלקו מוכרו ביותר, נמצא שלא חסר מהוצאת הדלת וחבירו נהנה, וכופין על מידת סדום בכהאי גוונא'.

של התוכנית לתת הגנה מפני רעידת אדמה, ולהעריך: האם הדבר נחשב לצורך גדול? אין ספק כי הרשויות רואות בחיזוק המבנים מטרה חשובה, ולכן המדינה משקיעה בכך משאבים רבים. יחד עם זאת נראה כי מצד הדיירים הדברים אינם מוחלטים, משום שדייר יכול לטעון כי מדובר על חשש סכנה רחוק הנסמך על הערכות בלבד, ולאף אחד אין ידיעה אם תהיה רעידת אדמה ומת⁵⁸. מנגד, הטרחה המרובה אשר כרוכה בבנייה היא ודאית, ועל כן אינה מוצדקת. ניתן להגדיר זאת כ'צורך קצת', ועל פי דברי 'חסדי דוד' אין בכוח הרוב לכפות זאת (במיוחד שאין עדיין די מקרים להחשיב זאת כמנהג). אולם עדיין יש לבחון אם יש לתוכנית זו תוקף מצד 'דינא דמלכותא דינא' גם כאשר היא נוגדת את ההלכה.⁵⁹ הרמ"א⁶⁰ קבע כי ההגדרה של 'דינא דמלכותא דינא' חלה כאשר יש בחוק תקנת בני המדינה. בעניין זה התוכנית באה לתת מענה להתמודדות עם רעידת אדמה,⁶¹ ועל כן ודאי שיש בה משום תקנת בני המדינה. נמצא שהרוב יכול לכפות על המיעוט להצטרף לתוכנית.⁶²

לסיכום - מצד הדין אין בכוח הרבים לכפות על המיעוט לפנות את ביתו כדי שבעתיד יהיה לו רווח כלכלי ובטיחות, אולם יש בתוכנית זו משום 'תקנת בני המדינה', ועל כן 'דינא דמלכותא דינא', והרוב יכול לכופף את היחיד להשתתף בה.⁶³

12. מטפחת שאבדה בדואר / הרב אריאל בראלי

שאלה | אישה רכשה אצלי מטפחת ואחר כך התחרטה וביקשה להחזירה ולקבל זיכוי כספי. סיכמנו שהיא תשלח אותה בדואר, וברגע שהיא עשתה כן החזרתי לה את הכסף. המטפחת לא הגיעה עד היום. האם ההפסד הוא שלי? אני רוצה לציין שבמקרה הפוך אני שולחת על חשבוני מטפחת חדשה.

תשובה | נאמר במשנה (בבא מציעא פ"ח מ"ג) שכאשר אדם שולח חפץ על פי בקשת חברו, האחריות לחפץ מוטלת על מי שיזם את המשלוח. לכן, כאשר מדובר על מכירת מוצר ואת מציעה ללקוח את האפשרות של משלוח בדואר, אזי ההפסד הוא שלך. אולם כאשר הלקוח רוצה להחזיר את המוצר והוא מציע לשלוח בדואר, האחריות על המוצר

58. כעין זה כתב בשו"ת נודע ביהודה, מהדו"ת יו"ד סי' כו, על ניתוחי מתים.

59. שו"ת דובב מישרים, ח"א סי' עו, שלא כדעת הש"ך, חו"מ סי' עג ס"ק לט, הסובר שבכל מקרה של סתירה בין החוק לבין ההלכה אין אומרים 'דינא דמלכותא דינא'.

60. רמ"א, חו"מ סי' עג סעי' יד.

61. ואף שיחיד יכול להתייחס לחשש זה כדבר רחוק, הרשויות חייבות לקחת טווח ביטחון רחב יותר. האריך בכך הרב מרדכי הלפרין בשם הגרש"ז אוירבך אשר קבע כי 'לגבי פיקוח נפש של רבים חוששים גם למצבים נדירים יותר'.

<https://www.medethics.org.il/wp-content/uploads/2020/02/R0091195a.html#ftn18>

62. לא בכל מקום משתלמים התמריצים שהעמידה המדינה לקבלנים, עיין בדו"ח מבקר המדינה (מרץ 2011) 'עמידות מבנים ותשתיות ברעידות אדמה - תמונת מצב', ובמקומות אלו התוכנית לא תמיד נותנת מענה מספק לתרחיש של רעידות אדמה. על כן יש לבחון בכל מקרה לגופו אם החוק הוא לתקנת בני המדינה.

63. נראה שפעמים יש לפסוק על פי ההלכה בניגוד לחוק, כאשר מדובר על התנגדות מצד אנשים מבוגרים אשר מעבר הדירה יכול לפגוע בבריאותם פגיעה של ממש.

עדיין שלו. מסתבר שהסכמת להקל על הלקוחה שלא תצטרך להביא את המטפחת בעצמה לחנות, אך לא התכוונת למשמעות של קבלת אחריות⁶⁴ על אובדן המוצר.⁶⁵ כל זה מהדין, אולם אם יוכח שיש מנהג ידוע אצל הסוחרים לקבל תמיד אחריות על מוצר עד שהוא מגיע ליעדו (גם כאשר הלקוח ביקש לשלוח בדואר), וכן לחייב תמיד את הלקוח על מוצר שנשלח חזרה ולא הגיע ליעדו, מנהג הסוחרים גובר על ההלכה.⁶⁶

13. תשלום על הזמנת טכנאי גז / הרב אריאל בראלי

שאלה | בביתי הרחתי ריח חריף של גז, והזמנתי טכנאי גז באופן מיידי. הוא גילה שיש דליפה מהבלון של השכן, ועל כן הוא סגר את הברז שלו. השכן לא היה בבית. ביקשתי מהשכן להשתתף בעלות הטכנאי, אך הוא מסרב לכך, כי לא דיברתי איתו מראש, ובכל מקרה הוא משלם על תיקון ברז הגז ובאותו סכום היה ניתן לכלול את אבחון הבעיה.

תשובה | אין לחייב את השכן לשלם מדין מזיק (ממון המזיק). מכיוון שהשכן לא ידע ולא פשע בכך, והרי זה לכל היותר ממון המזיק באונס ופטור. אולם השכן צריך לשלם על ההנאה שקיבל - הטכנאי גילה את מקור הבעיה ועצר את הדליפה המסוכנת. כל זה נכון בהנחה שהזמנת הטכנאי הייתה עבור כל השכנים. ואולם אם ההזמנה הייתה רק כדי לעזור לעצמך, אזי לא ניתן לחייב את השכן, כי התשלום לא היה עבורו, ואם כן ההנאה שלו היא צדדית, ולא ניתן לדרוש עבורה תשלום.⁶⁷

14. העברה למצב שבת של עגלת נכים / הרב מנחם פרל

שאלה | אני אדם מבוגר, ואני רגיל להתנייד בשבתות וחגים בעזרת עגלת נכים עם פיקוד שבת. בשבת האחרונה העוזר שלי, שהוא גוי, העביר את עגלת הנכים ממצב שבת למצב חול. האם מותר לומר לו להחזיר אותה למצב שבת?

תשובה | השימוש בעגלת נכים בשבת, הפועל על בסיס מנגנון של גרמא, מותר לשימוש בשבת לבעלי מוגבלות בניידות.⁶⁸ הרב שלמה זלמן אוירבך זצ"ל⁶⁹ עודד ודחף את הרב

64. שו"ע, חו"מ סי' קכא סעי' א.

65. עי' נתיבות המשפט, סי' קעו ס"ק מג, אך עי' הרב יעקב הילדסהיים, 'קניין באמצעות אנשי ההובלה' אמונת עתיך 106 (תשע"ה), עמ' 135-141.

66. ירושלמי ב"מ פ"ז ה"א: 'אמר רב הושעיה זאת אומרת המנהג מבטל את ההלכה'.

67. כך עולה מדברי הרמ"א בשולחן ערוך חושן משפט הלכות אבידה ומציאה סימן רסד סעיף ד: 'מי שהציל ספריו וספרי חבירו, אם לא הוצרך להרבות הוצאות בשביל חבירו, אין חבירו חייב לשלם לו כלום. ונ"ל דווקא שירד תחלה להציל שלו, אלא שהציל גם כן של חבירו עמו. אבל אם ירד על דעת שניהן, חייב ליתן לו מה שנהנה, מאחר שהציל של חבירו'. וכתב שם נתיבות המשפט (באורים, ד): 'כל המהנה סתם אדעתא דתשלומין הוא, כיון דבלתי אפשרי להינצל בלתי הוצאות כאלו, משו"ה חייב בכל הוצאות'.

68. כיום יש גם קלנועית הפועלת על בסיס שינוי זרם. ראה על כך בשאלה הבאה.

ישראל רוזן זצ"ל, מייסד מכון צומת, לפתח את המכשיר הזה, ולכך הסכימו גדולי עולם, בהם הרב שאול ישראלי זצ"ל,⁷⁰ ובעל הספר 'שמירת שבת כהלכתה' הרב יהושע ישעיה נויברט זצ"ל.⁷¹ היתר השימוש מבוסס על הגדרתו של אדם שאינו מסוגל להתנייד כחולה שאין בו סכנה.⁷² משכך, כפי שגרמא הותרה במקום של הפסד,⁷³ כך היא הותרה לצורך חולה שאין בו סכנה.⁷⁴ בנידון שלנו עולה השאלה אם מותר לומר לגוי להעביר את עגלת הנכים למצב שבת, ובכך לאפשר את השימוש בה בהמשך החג. התשובה לכך היא שכשם שגרמא הותרה לצורך חולה שאין בו סכנה, כך אמירה לגוי באיסור דרבנן⁷⁵ הותרה לצורך חולה שאין בו סכנה,⁷⁶ ולכן אמירה כזו מותרת.⁷⁷ היתרי ה'שלחן ערוך' לצורך חולה שאין בו סכנה נאמרו לצורך רפואתו ולא עבור מילוי כל צרכיו. אפילו היתר שחיקת סממנין שהותר לחולה שאין בו סכנה ולא לבעל מיחוש בעלמא הותר רק לצורך חולי זה ולא לצורך מיחוש אחר שאינו קשור למחלה.

על אף הגבלות אלו, מסתבר להניח שהגדרת 'רפואה' שאליה התכוונו חז"ל לא הייתה דווקא לדברים שיגרמו להחלמה מהמחלה, אלא זו הגדרה רחבה יותר הכוללת גם התייחסות לסבל, צער וכאב הקשורים למחלה. כמדומה שכך הוא גם מנהג העולם, להתיר לקחת כדור לשיכוך כאבים לחולה שאין בו סכנה, מבלי להיזקק לשאלה אם הדבר יועיל בצורה כזו או אחרת בהעברת המחלה. הבנה כזו, שאין לצמצם את ההגדרה של הרפואה דווקא להעברת המחלה, מצויה בדברי 'שבט הלוי': 'להשקיט יסורי החולה אעפ"י שאינו מעלה בהמחלה גופא הם בכלל צרכי חולה ורפואה'. מטעם זה יש להחיל את ההיתרים שיש ב'שלחן ערוך' בנוגע לחולה שאין בו סכנה גם על מקרה שבו הגבלת

69. ראו הרב ישראל רוזן, 'נסיעה בעגלת נכים ממונעת שבתית ללא עירוב', תחומין לב (תשע"ב) עמ' 44. היתרו של הגר"ז אורבך הובא גם בנשמת אברהם (מהד' תשנ"ז, ח"ה עמ' רכט) ובשלחן שלמה (אורבך), שבת ח"א סי' שא, עמ' תלא.

70. תחומין ח עמ' 46.

71. תחומין כז, עמ' 90; עוד פוסקים שהתירו: דבר חברון או"ח סי' תמד, הרב ד"ר מרדכי הלפרין, נסיעה לבית כנסת בקלנועית בשבת, שו"ת באתר מכון שלזינגר; הרב שלמה אבינר, בכמה מתשובותיו שפורסמו בכתובת: מלאכות - בחולים ובמצבים חריגים (שו"ת) - שיעורי הרב שלמה אבינר, shlomo-aviner.net; הרב יובל שרלו, בכתובת: קלנועית בשבת | שאל את הרב - כיפה(kipa.co.il) הרב עזריה אריאל, בכתובת: <https://www.yeshiva.org.il/ask/90764>; שו"ת במראה הבזק ד, לח-לט; ז, כזט; ועוד.

72. אג"מ, או"ח ד סי' צ; בביאור יסוד זה ראו בהרחבה דברי הר"י רוזן: 'כבוד הבריות' - התחשבות הלכתית בצורכי מוגבלים בשבת, בתוך קובץ אהבת האדם וכבוד הבריות, רמת גן 2006, עמ' 274-287. עוד פוסקים שהתייחסו לנכה כאל חולה (אם מטעם חשאב"ס או מצטער כל גופו או כבוד הבריות): חלקת יעקב, או"ח סי' סד; מנחת שלמה א, סי' ט; ציץ אליעזר, ח"ו סי' ו אות ג.

73. רמ"א, או"ח סי' שלד סעי' כב.

74. מג"א, סי' שכח ס"ק נג; שו"ת יביע אומר ג, או"ח סי' יח אות ח; ר"י רוזן, תחומין א, עמ' 528.

75. במקרה של חולה יש ללכת לפי השיטות הסוברות שמדובר על איסור דרבנן בלבד. לאדם הפרטי בביתו בוודאי ראוי להחמיר כמו השיטות הסוברות שהאיסור של השימוש בחשמל הוא מן התורה.

76. שו"ע, או"ח סי' שכח סעי' יז; וע"ש פירוט השיטות השונות, וע"ע ש"ש"כ, פל"ג הערה כו.

77. היתר האמירה לגוי במקרה של חולה כולל גם את ההיתר ליהנות ממלאכתו עבור חולה. בהמשך נזכיר טעם נוסף (הנכון גם במקרה שבו אין מדובר על חולה) להתיר את איסור ההנאה אך לא את איסור האמירה.

התנועה היא הגדרת החולי, שכן במקרה זה הקלת הצער והסבל של הגבלת התנועה כלולה במושג רפואה. בנוסף לכך, במקרה של נכה המוגדר כחולה עקב המוגבלות בניידות, יש מקום להגדיר את האפשרות לניידות כמו עצם הרפואה ולא רק כהסרת כאב וצער.⁷⁸

בשולי התשובה ראוי לציין שבמקרה הנידון ישנה סברה נוספת להתיר. חכמים אסרו הנאה ממעשה של גוי שעשה עבורו במהלך השבת (מלבד איסור האמירה לגוי), שמא יאמר לו לעשות.⁷⁹ אף על פי כן שבמציאות שאלתנו חז"ל לא אסרו הנאה, מכיוון שבתחילת השבת הכלי היה מוכן לשימוש על ידי הפעלה בגרמא, ולא היה צורך בעזרה של גוי, וממילא לא שייך כאן טעם הגזרה.⁸⁰

15. קלנועית על סמך היתר גרמא וקלנועית הפועלת על בסיס שינוי זרם / הרב מנחם פרל

שאלה | לאימי יש קלנועית הפועלת על בסיס גרמא. שמעתי שלאחרונה פותחה קלנועית המבוססת על שינוי זרם בלבד. האם חובה להחליף את הקלנועית?
תשובה | למעשה אין חובה, וישנם מצבים שבהם הדבר הוא משובח, וכפי שנבאר. ראשית, כפי שהשואל מניח נכונה, פתרון שינוי זרם עדיף על פתרון גרמא. שינוי זרם הותר לכתחילה במקרה הצורך, לעומת גרמא שהיא מותרת רק במקום צורך חיוני כגון צורך רפואי או ביטחוני.⁸¹ כאשר ישנה אפשרות לעשות מעשה בלי גרמא, הדבר עדיף, ויש להימנע משימוש בגרמא. ההימנעות משימוש בגרמא מתבקשת יותר כאשר המעשה נעשה בגרמא באופן קבוע מדי שבת. לכן יש הידור בהחלפת הקלנועית. יחד עם זאת ישנן שתי סיבות שבגינן למעשה בהרבה מקרים לא נמליץ להחמיר בכך: א. מבחינה ממונית, החלפת המכשיר עולה הון רב, וגרמא הותרה במקום הפסד. לכן נראה שאדם שכבר יש לו פתרון שהוא טוב מבחינה הלכתית (דהיינו, גרמא לאדם חולה) איננו חייב להוציא אלפי שקלים כדי להשיג פתרון מהודר יותר. ב. טעם עיקרי שבגיננו נראה שאין בכך הידור: לכל קלנועית ועגלת נכים יש מבנה אחר, ולא ברור שיהיה קל להתרגל למכשיר האחר. הדברים נכונים שבעתיים במקרה שלנו, שבו המשתמשת היא אישה מבוגרת, ובדרך כלל השינויים קשים יותר לפלח אוכלוסייה זה. מובן שמראש, אם ישנה אפשרות, עדיף לקנות קלנועית עם שינוי זרם.

78. כך עולה גם מהמקורות שצוינו לעיל (הערה 5) הדנים בהיתר לאדם מוגבל.

79. תוס', שבת קכב ע"א א; משנ"ב, סי' רעו ס"ק ב.

80. ביאור הלכה, בתחילת סי' רעו ד"ה לצרכו, מזכיר שאם הגוי כיבה נר ולאחר מכן הדליק אותו מחמת עצמו (כגון שלא רוצה שיקפידו עליו) - מותר ליהנות מכך, משום שהדבר לא נעשה עבור הישראל; אליה רבה, סי' רעו, מביא סברה נוספת שהדבר מותר, משום שלא שייך כאן טעם הגזרה, כפי שהבאנו בגוף הדברים. הנפ"מ בין הטעמים תהיה במקרה הדומה למקרה שלנו - שהגוי עושה את המעשה לטובת ישראל. בשבט הלוי, ח"י סי' נב, כתב שהעיקר כמו הטעם שהובא בביאור הלכה, אך למקל על פי הטעם האחר יש על מי לסמוך.

81. ראו בהרחבה: הרב ישראל רוזן, 'שינוי זרם חשמלי שבת - עקרון הלכטכני ויישומיו', תחומין כו (תשס"ו), עמ' 83-97.

16. ביטול בגרמא ביום טוב / הרב מנחם פרל

שאלה | חיברתי בחג שעון שבת לפלטה חשמלית ושעון שבת נוסף לכירה חשמלית. בשלב מסוים נזכרנו שלא הכנו מאכל לסעודת החג. באותו זמן הכירה הייתה מכובה ושעון השבת לא היה אמור להדליקה, ואילו שעון השבת של הפלטה היה עתיד לדלוך בקרוב. הפלטה תוכננה באופן זה כדי שהיא תידלק בסעודה שלישית של שבת שלאחר החג. אינני רוצה להפעיל את הכירה על ידי גרמא של הזזת הזיזים, משום שאני לא רוצה שהכירה תידלק בשבת. האם מותר להוציא את התקע של הפלטה ולהכניס במקומו את התקע של הכירה, וכך נוכל לבשל לכבוד החג כאשר שעון השבת יעבור למצב הפעלה, ולאחר מכן להחזיר שוב את הפלטה לשעון שבת שאליו הייתה מחוברת?

תשובה | הכרעת הפוסקים היא שהפעלת מכשיר לפני שבת על ידי שעון שבת - מותרת,⁸² אך ההפעלה בשבת עצמה - אסורה. לפי דעת רוב הפוסקים,⁸³ וכן לדעת ה'שמירת שבת כהלכתה',⁸⁴ הפעלת מכשיר חשמלי על ידי שעון שבת במהלך השבת נחשבת כגרמא. לפי הכרעה זו שמדובר על גרמא - הדבר מותר ביום טוב, כפי שכתבו הפוסקים שמותר לכבות אש בגרמא ביום טוב.⁸⁵ יש להעיר שיש מי שכתב שניתוק מכשיר חשמלי מהשקע נחשב כסתירה, וחיבורו נחשב כבניין,⁸⁶ אך למעשה לא נתקבלה סברה זו.⁸⁷ כמו כן אין לחשוש כאן לאיסור מוקצה, מכיוון שגם אם נגדיר את הכירה החשמלית ככלי שמלאכתו לאיסור⁸⁸ - הרי מותר לטלטל אותה לצורך שימוש מותר.⁸⁹ לכן הדבר מותר, ויש בכך משום שמחת יום טוב.

17. הפעלת מזגן על ידי שעון שבת / הרב מנחם פרל

שאלה | לא תכננתי ששעון השבת יפעיל את המזגן אחר הצוהריים של החג, אך נוצר צורך שהמזגן יידלק. האם מותר לי להזיז זיזים בשעון שבת שיגרמו להפעלת המזגן בעוד כמה דקות?

82. יסודות הדין בשו"ת מהר"ם שיק, או"ח סי' קנז; שו"ת שואל ומשיב, מהד"ת סי' א אות ה; וכן פסקו רבים מספור מפוסקי זמננו, ובהם כל המוזכרים לקמן בדיון על הקדמת פעולה.
83. ראו למשל: מנחת שלמה א, סי' יג; יביע אומר ג, או"ח סי' יז.
84. שמירת שבת כהלכתה, פרק יג סעי' כו.
85. ראו שו"ע, או"ח סי' תקיד סעי' ג; שו"ת יביע אומר ג, או"ח סי' ל, התיר לכתחילה. וראו עוד בשאלה הבאה.
86. אור לציון ב, סי' מא אות ג.
87. אג"מ או"ח ד, סי' מ אות יז; הר צבי, או"ח? סי' קנא, הררי בשדה הערה 3; ציץ אליעזר יט, סי' נה; מנחת שלמה א, סי' יא; שם, ב סי' יז.
88. בשמירת שבת כהלכתה, פרק י סעי' יד הערה מב, התייחס לתקע של המקרר כאל מוקצה גמור, אך זה משום שמקרר הוא דבר שקובע לו מקום, ולכן היחס אליו הוא כאל מוקצה מחמת חסרון כיס (ש"כ, פרק כ סעי' כב; ועיי"ש שבכל זאת מותר לפתוח דלתותיו).
89. ע"ע שביתת השבת, מלאכת קוצר אות לז, שהתיר טלטול מקצת כלי כאשר הדבר נעשה לצורך דבר המותר. אין לומר שיש כאן מוקצה של שלהבת, כי הרי הכלים מכובים, וע"ע אג"מ או"ח ג, סי' נ; מאורי אש השלם ב, סי' ג; שם סי' ז אות א; מנחת אשר א, סי' לג (ובהקדמתו לספר בחצוצרות בית ה'). בנידון שלנו נראה שאין הכירה נחשבת כלל מוקצה ביום טוב, שהרי אינו מסיח דעתו ממנה ומתכוון לבשל בה.

תשובה | כפי שהוזכר, בשונה משבת, ביחס ליום טוב דעת הרבה פוסקים שאין איסור בעשיית מעשה בגרמא. לפי דעת הרב שלמה זלמן אוירבך, המופיעה ב'שמירת שבת כהלכתה'⁹⁰, אין להתנהל כך באופן קבוע ביום טוב, אך באופן ארעי הדבר מותר לכתחילה.⁹¹ יש האוסרים את הזזת הזיזים משום תוקע או מדין מוקצה,⁹² אך למעשה הרוב מקילים בכך, וכהכרעת ה'שמירת שבת כהלכתה'.⁹³ כמו כן לדעת הרבה פוסקים מותר להמשיך את המצב הקיים בשעון השבת, ולא חששו לאיסור בהזזת הזיזים.⁹⁴ למעשה הדבר מותר כאשר זה נעשה באופן של גרמא ביום טוב. יש להדגיש שאין להעביר את שעון השבת ממצב 'כבוי' למצב 'שעון' כאשר ההעברה תגרום באופן מיידי לפעולה חשמלית (כאשר הזיזים של השעה הנוכחית הם במצב הפעלה).

מכון פוע"ה

פוריות ורפואה על-פי ההלכה

18. פדיון הבן לאחר הפלה / הרב אליהו האיתן

שאלה | אישה עברה הפלה בהיריון הראשון, וכעת ילדה בן בכור בשעה טובה ומוצלחת. ברצון ההורים לדעת אם אותו בן חייב בפדיון הבן. הנתונים הרפואיים שידועים לנו על ההיריון שנפל הם כדלהלן: בשבוע 2+6⁹⁵ האישה עברה בדיקת אולטרסאונד ראשונה, שבה נצפה עובר עם דופק. בשבוע 6+10 היא הגיעה לבדיקת אולטרסאונד נוספת, שבה ראו שק היריון בגודל 31 מ"מ, ללא קוטב עוברי. משמעות הדבר היא שההיריון הפסיק להתפתח, ונדרשה פעולה רפואית כדי להוציא את החומר ההיריוני שהיה ברחם. לא ידוע באיזה שלב בדיוק העובר הפסיק להתפתח.

תשובה | ההלכה היא שעובר שנפל פוטר את הבא אחריו מפדיון הבן רק אם הוא כבר הגיע לשלב של ריקום איברים. שלב זה חל בסביבות היום הארבעים להפריה, אבל הוא אינו חופף ממש לתאריך זה. לכן כדי לדעת בצורה ברורה אם היה ריקום איברים, יש לבדוק את העובר ולראות אם היה בו ריקום איברים. ניתן לסמוך על בדיקת אולטרסאונד לשם כך (בזמן חז"ל היו בודקים את הנפל שיצא אם הוא מרוקם איברים

90. שמירת שבת כהלכתה, פרק יג סעי' יג, ובהערה שם. ויש פוסקים האוסרים לגמרי גרמא ביום טוב אם לא במקום הפסד (כמו בשבת); שו"ע הרב, או"ח סי' תקיד סעי' ט; בהקשר לכך נזכיר שפעולת החג"ז עדיפה מגרמא, ואכמ"ל.

91. כנ"ל בתשובה הקודמת.

92. מאמר מרדכי, שבת ד; עה, יח; שו"ת מאמר מרדכי ד סי' סב; ארחות רבינו א, שבת קע; ויש מקום לומר שחשש התוקע היה קיים רק בשעון של פעם.

93. שמירת שבת כהלכתה, פרק יג סעי' כח.

94. כך מתבאר מדברי כל הפוסקים שהתירו להמשיך מצב בשעון שבת, וע"ע שו"ת יביע אומר ג, או"ח סי' יח.

95. החישוב הוא על פי המניין הרפואי שנקבע לפי תחילת וסת אחרונה, ובהנחה שביזין אצל אישה ממוצעת חל כשבועיים אחרי תחילת הווסת, דהיינו גיל ההיריון האמיתי הוא 30 יום. להרחבה ראו ספר פוע"ה כרך ג - היריון ולידה, עמ' 19.

או לא). כמו כן, אם ברור לנו בוודאות שהעובר המשיך להתפתח מעבר ליום ה-44, יש לנו חזקה שהעובר הגיע לשלב של ריקום איברים.⁹⁶ במקרה שלפנינו העובר הפסיק להתפתח אחרי היום ה-30 ולפני היום ה-62. איננו יודעים בדיוק מתי. אומנם בבדיקה שנעשתה לעובר לאחר שהוא הפסיק להתפתח לא נצפה ריקום איברים, אך הר"י אריאל הורה לנו שכיוון שרוב העוברים מגיעים לשלב של ריקום איברים, ברגע שמבחינת משך ההיריון העובר עבר את שלב האפשרות לריקום איברים - גם אם הוא יצא ואין רואים ריקום איברים, עדיין לא יצאנו מידי ספק, ויפדו את הרך הנולד ללא ברכה. גם ברכת 'שהחיינו' אין לברך, כיוון שמדובר בספק פדיון, אבל אפשר ללבוש חולצה חדשה בזמן הפדיון ולברך עליה 'שהחיינו'.

96. הדברים מבוססים על ההלכות בספר פוע"ה הנ"ל, עמ' 358-359.